

закладені за часів Реформації, – залежить формування нового суспільного образу українського євангельського протестантизму.

Література

1. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. – Т. 6. Пізній протестантизм в Україні / За ред. П. Яроцького. – Київ-Дрогобич: Коло, 2007. – 632 с.
2. Лэдд Д. Богословие Нового Завета: Пер. с англ. / Д. Лэдд. – СПб.: Библия для всех, 2003. – 800 с.
3. Мак-Грат А. Богословская мысль реформации / А. Мак-Грат. – Одесса: Богомыслие, 1994. – 316 с.
4. Мак-Грат А. Введение в христианское богословие / А. Мак-Грат. – Одесса: Богомыслие, 1998. – 493 с.
5. Опитування: Віруючим якої церкви, конфесії Ви себе вважаєте? // http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=300
6. О Церкви или назидательное сравнение, как мы можем провести различие между Церковью Христа и церковью антихриста. Менно Симонс (1492–1559) // <http://bratstvo.org/bible/anabaptist/show/?id=45>
7. Статистика религиозных организаций в Украине (состоянием на 1 января 2011 года) // <http://risu.org.ua/ru/index/resources/statistics/ukr2011>
8. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія / М.М. Черенков. – Одеса: Християнська просвіта, 2008. – 566 с.
9. Черенков М.Н. Церковные структуры в эпоху постмодерна / М.Н. Черенков // Автономия поместной церкви: Материалы симпозиума / Сост. и ред. С.В. Санников. – Одесса, 2009. – С. 354-361.
10. Эрикссон М. Христианское богословие / М. Эрикссон. – СПб.: Библия для всех, 1999. – 1088 с.
11. Franklin H. Little. “The Concept of the Believer’s Church”, in the Concept of the Believer’s Church: Address from the 1968 Louisville Conference, ed. By James Leo Garret (Scottsdale, Pa.: Herald Press, 1969): 27-32

Аннотация. *Коваленко В.И. Украинский евангельский протестантизм: проблема определения доктринальных границ.*

В статье делается попытка определить доктринальные особенности, которые являются основой объединения евангельских протестантских церквей, а также показать специфические черты украинского евангельского протестантизма.

Ключевые слова: *евангельский протестантизм, доктринальные основания, церковь, экклесиология, сотериология.*

Summary. *Kovalenko V.I. Ukrainian Evangelical Protestantism: a problem of definition the doctrinal borders.*

In article the attempt to define doctrinal features which are a basis of evangelical Protestant churches association is made. The author also shows the peculiar features of Ukrainian evangelical Protestantism.

Keywords: *evangelical Protestantism, doctrinal foundations, church, ecclesiology, soteriology.*

Надійшла до редколегії 21.10.2011 р.

УДК 37. 034:2

І.В. Войтюк

МОРАЛЬНО-ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті аналізується проблема доцільності включення релігійного виховання в систему національної освіти. Розглядається також питання про загальний духовно-моральний стан сучасного українського суспільства.

Ключові слова: *морально-духовний потенціал, релігійне виховання, національна освіта, релігійна освіта, моральні цінності, Homo rationalis.*

Постановка проблеми. Серед великої кількості актуальних проблем, які турбують українську філософію, значне місце належить питанням духовності як у філософсько-психологічному, інтелектуальному, культурологічному, педагогічному аспектах, так і в освітній площині.

Освіта на формальному рівні є невід'ємною складовою розвитку і функціонування соціуму. На емпіричному – вона постає як синтез специфічних структур буття, які співіснують й доповнюють одна одну – науки, культури, природи і суб'єктного, індивідуального світу людини. У переосмисленні цієї єдності сучасна освіта повертається до своїх фундаментальних основ і, взявши за основу найперші, найважливіші засади свого культурно-історичного розвитку, змінюється, перебудовується, подекуди докорінно змінюючи змістове і структурне наповнення своїх інституцій. Заклади освіти – це місце основи і джерело створення у громадян нашої країни реальних уявлень про справжні і уявні цінності людини в різних життєвих сферах, тому розробка ціннісного каркаса освіти, системи пріоритетних цінностей, педагогічних технологій відповідної орієнтації є необхідним і значущим кроком на шляху вдосконалення системи освіти, розробки стратегії її розвитку.

В зв'язку з цим актуалізується питання реформування системи національної освіти, яка на даний момент часу зіткнулася з неможливістю подолати постійну стагнацію духовної та етичної культури [1]. І, справді, наше нинішнє суспільство представляє вельми сумну картину, якщо виходити з оцінки його морального стану. Певно, що таке положення справ спричинено, не в останню чергу, формалізованістю та ізольованістю національної освіти від джерел духовної культури, зокрема від релігії та церкви. Елементи релігійної освіти могли би стати важливим фактором впливу на розвиток майбутніх громадян в морально-етичному та духовному плані. Цікаво, що в Україні навколо цього питання вже давно точаться дискусії, але в практичному напрямі зроблено дуже мало. Система ціннісних спрямувань особистості, що існує в певному культурно-історичному контексті, є психолого-педагогічним гарантом її стабільності і позитивної активності. Будь-яка деформація ціннісної системи, пов'язана з переглядом ідеалів, потреб, звичок, що проєктують відношення людини до самої себе і навколишнього світу, на якийсь час пригнічує в особистості конструктивний початок. Проте зазначений факт розповсюджується не на всю структуру ціннісних орієнтацій, а лише на ті позиції, які пов'язані зі сферами міжособистісних відносин і професійних обов'язків. У сфері ж духовно-онтологічного існування особистості спостерігається зворотне – активне становлення широкого спектру цінностей: релігійних, світських, національних, загальнолюдських тощо. При цьому в ціннісному просторі особистості порушуються ієрархічні зв'язки і залежності між окремими орієнтаціями різних потреб і відносин, внаслідок чого виникає ціннісний конфлікт, який нерідко виявляється в невротичних реакціях і соціальній апатії.

Причина того, що в Україні ця проблема залишається відкритою є, на нашу думку, довгий етап трансформаційних зрушень, що продовжує тривати. І якщо ми хочемо добитися серйозних досягнень в зазначеній справі, то нам потрібно реформувати той тип практичного світогляду, який свого часу визначив українську освітянську стратегію (мова йде про зміну картини світу, сформовану в минулому). У вирішенні цього завдання головну роль, безумовно, повинна відігравати сучасна гуманітарна наука, зокрема: філософія освіти, релігієзнавство та філософія релігії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені, філософи, діячі культури та представники церкви і різноманітних релігійних організацій присвячували цьому питанню значну увагу. Написано багато статей, тез виступів, є також монографічні праці – все це демонструє важливість і актуальність зазначеної проблеми. Усі ці зусилля спрямовані на пошук шляхів формування сучасної парадигми освітянської діяльності.

Особливої уваги заслуговують твори тих вітчизняних мислителів, які аналізували духовно-релігійну сутність феномену освіти, досліджували питання національної освіти і виховання в контексті антропоцентризму та гуманізму. Тобто визнавали потребу орієнтації освіти на формування такої особистості, яка приймає духовність нації як свою власну, здатну гармонійно спілкуватися з носіями інших національних культур, бути повноправним і повноцінним учасником поліфонії різних національних надбань, без якої неможливе існування світової загальнолюдської культури.

І загалом, якщо аналізувати публікації останніх років щодо різноманітних аспектів відносин релігії з іншими соціальними інститутами, варто згадати наступні прізвища: В. Андрущенко [1], Б. Вульфсон [3], Л. Губерський [4], М. Закович [7], А. Колодний [10], К. Корсак [11], Б. Кульчицький [12], Б. Левченко [13], Н. Ничкало [14], К. Овчаренко [15], та інші.

Мета статті – проаналізувати можливості релігійної освітянської практики на предмет морально-духовного потенціалу у вихованні української молоді.

Основна частина. Наша держава має багату тисячолітню християнську культуру, залежить від християнського виховання, від змісту тих цінностей, які закладаються в уми молоді.

Враховуючи потребу духовного відродження України виникає потреба забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би допомагав виховувати душу, чесні і сильні характери, формувати сумління і громадянські чесноти: працьовитість, самопожертву, пошану до старших і спонукав би молоде покоління до єдності з духовним.

В основу реформування системи освіти за Державною національною програмою «Освіта» (Україна – ХХІ ст.) покладена духовність. Сьогодні роль релігії у духовному відродженні не викликає заперечень. Релігійне виховання у школі та вищих навчальних закладах не суперечить її світському характеру і не розглядається як щось окреме, а як складова частина національного виховання в цілому. Починаючи з 1992 р., у загальноосвітніх навчальних закладах Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей рішеннями органів місцевого самоврядування було введено експериментальний предмет за вибором «Основи християнської моралі». На сьогодні предмети духовного спрямування («Християнська етика», «Християнська культура», «Основи православної культури Криму», «Основи мусульманської культури Криму» тощо), за даними обласних та міських управлінь освіти, вивчаються в Автономній Республіці Крим, 17 областях України, містах Києві та Севастополі. Загалом у 4020 загальноосвітніх навчальних закладах, що становить 19,4% від загальної кількості. Відповідно, вивченням цих предметів охоплено близько 356 000 учнів, що складає 7% від загальної кількості. Відповідно до статті 35 Конституції України, Конвенції про права дитини та на виконання доручення Президента України від 8 липня 2005 р. №1- 1657 щодо подолання морально-духовної кризи суспільства, важливим є поєднання зусиль держави, громадянського суспільства і Церкви у створенні високодуховного виховного середовища, забезпечення морально-етичного виховання учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах країни [Див.: 16].

У християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації, тому християнські цінності мають особливу вагу. Релігійне виховання виправдало себе у світовій педагогічній практиці, про що свідчить історичний досвід Галичини 30-х років ХХ ст. Слід зауважити, щоб виховати здорову, культурну спільноту людей, нам необхідна сила християнської моралі. Тобто очевидно, що релігійне виховання, стає потребою нашого часу, яка поверне українському народу духовну міць релігійних цінностей.

Духовна освіта людини, за переказами св. Отців, це ведення духовного життя. У її процесі людина «здобуває Дух Святий» – так казав Прп. Серафим Саровський. Таке духовне життя називається подвиг чи аскеза. У ній, творячи молитву, людина очищається і стає частиною Духа Святого. Відбувається процес обоження, людина стає богом, хоч не за еством, так по благодаті (Див. свідчення цих положень в [5] та [9]).

Філософський підхід передбачає або постулює те, що свідомість знаходиться в стихії чистого самопізнання й нічого не потребує для досягнення своєї вищої піднесеної мети – стати духом, окрім сили розуму. Принципово інше ставлення до людини у Святих Отців: подвиг необхідний, тому що людина зіпсована і, причому вся (якщо згадати 2-гу світову війну, то перше, що спадає на згадку, це подвиги радянських солдат. Цікаво, що духовне, а не ідеологічне і не розумове переконання у вищій меті подвигу відіграло основну роль у звеличенні окремого індивіда і певно, що більше наблизило його до всезагального, можна

навіть сказати Святого, духу – ніж якісь там абстрактні розумові пошуки гегелівського духу у самому собі). Потрібно цілісне перетворення людини, а не тільки її мислення. І як це не сумно, але мислення перетворюється, а, точніше, виправляється в саму останню чергу, як пише про це Святий Григорій Палама: "ніколи не побачиш здорової сили душі перш лікування тіла, і розумову – перш за лікування тіла і душі" [17, 88]. Так що, з точки зору Святих Отців, щоб духовне перетворення мало місце, потрібно починати з тіла і душі, і в ніякому разі з розуму.

Різниця точок зору представників класичної філософії і Св. Отців – в особистому досвіді. Досвід людини щодо «світу цього» – є досвідом світу фізичного і інтелігібельного, тому філософи говорять про світ чуттєвого у мисленні. Що стосується Бога, то вони відзначають те, що його або немає, тому що немає його як деякої речі в чуттєвому світі, або, що Він є у вигляді ідеального, мислимого, або інтелігібельного у співвідношенні з фізичним. Досвід людини містичної – надприродне – те, що філософи заперечують. А якщо не можуть здійснити заперечення, то зводять феномени надприродного досвіду до світу інтелігібельного. Метафізичне, за філософськими мірками – це ідеальне (мислимо або не мислимо), іншого постулату бути не може. Філософи самі себе часом ловлять на абстрагованості, абстрактному теоретизуванні, відволіканні від світу дійсної сили, хоч і прагнуть до нього, видаючи знання за силу.

Стратегія розвитку національної освіти була заснована на постулаті пріоритету розуму. Зовні воно виглядало чудово, адже розум значно ефективніший в продуктивному сенсі від душі. Остання є для раціонального світогляду лише уможливленням конструктом, своєрідним механізмом, яким можна керувати так само легко, як, скажімо, автомобілем. Але розум реагує на зовнішні виклики раціонально і в цьому випадку його ефективність, певною мірою, постає перед питанням. Справді, який вчинок буде вважатися розумним, якщо Homo rationalis буде загрожувати небезпека? Певно, що при розстановці сил не на свою користь той банально втече. Можливо, саме тому в часи II світової війни з'явилися сумнозвісні «заградотряди»? Розуму в ситуації, коли існує аргумент такої ваги – діватися нікуди. Інша справа, коли солдат іде в бій не за раціональні переконання, створенні ідеологічною машиною, а за віру, Бога та Вітчизну – іде, стискаючи однією рукою гвинтівку, а іншою – натільний хрест. Ось і виходить, що Дух розуму і Святий дух – це не одне і те саме. Водночас важко не погодитися із думкою Святих Отців про те, що послідовність тіло-душа мусить довершувати розум, тому, власне, в своєму дослідженні ми і не виступаємо проти раціональної компоненти у вітчизняній освіті, просто постулюємо необхідність реформування освітянської практики таким чином, щоб ця послідовність витримувалася правильно. Адже не секрет, що мораль, етика не є раціональними в повному значенні цього слова, а якщо так – навіщо їх дотримуватися? Тому, в сучасному українському суспільстві ми маємо те, що маємо – морально-етичну катастрофу. Вийти з неї, на нашу думку, можна за допомогою реформації національної освітянської стратегії шляхом введення релігійної компоненти.

Релігійне духовне виховання досягає мети, якщо може спрямувати діяльність учня у потрібне русло. Уявлення учнів про навколишній світ складається не стільки з розмов про нього, скільки з тих моральних виборів, які вони роблять. Саме через розв'язання моральних завдань можна навчити їх здійснювати правильний вибір, певною мірою регулювати й формувати готовність до нього, сприяти зміцненню позитивних ціннісних орієнтацій.

Таким чином, у центрі уваги викладання навчальних предметів має бути проблема джерел християнської, загальнолюдської моральності. Важливо навчити молоде покоління вірити і відрізнити моральне від аморального.

Головним завданням християнської етики стає віра в Бога, але обов'язково з наведенням прикладів із сьогодення, коли наймогутнішою силою душі виступає краса і доцільність моральної поведінки, пізнання доброти і любові до людей. Результатом означеної мети стає моральна, всебічно розвинена особистість, а за нею і суспільство.

Християнська віра – прийняття за правду того, що явив Бог, те що церква подає нам як Віру. Віра є основою релігійного пізнання і утвердження християнської моралі. Віра облагороджує всі моральні акти людини. «Віра без діл (морального вчинку) не приносить плоду» [Як. 2, 20], «Віра без діл мертва» [Як. 2, 26]. Віра впливає на моральну поведінку людини, а також дає можливість розпізнати моральність наших вчинків. «Коли матимете віру, як зерно гірчиці, то нічого не буде для вас неможливого» [Мт. 17, 20]. Віра є джерелом християнського життя, що допомагає людині жити згідно з Божою волею, дотримуючись Божих законів. Піднесення релігійно-морально виховання молоді має за мету показати глибину, мудрість, добро, красу Заповідей Божих, які стають дороговказом для життя особи та розвитку суспільства.

При введенні предметів, що мають яскраво виражену релігійну спрямованість потрібно враховувати конкретно-історичні умови формування тих або інших релігійно-моральних положень, приймаючи до уваги, що в них своєрідним, специфічним способом отримали освячення деякі реальні сторони буття людей. При відмінностях, що існують у поглядах релігійної та атеїстично налаштованої людини на джерело моральних цінностей, в реальному житті вони можуть вести схожий спосіб життя, поділяти одні й ті ж моральні цінності, бути близькими і навіть єдиними в розумінні того, що є добром і злом.

Цілий клас навчальних предметів релігійного спрямування є складовими християнської філософії. І саме тому, їм притаманні філософські міркування щодо морального існування людини, її життя і способу буття. А також своєрідність відповідей на складні етичні питання, коли віруючі і невіруючі можуть взаємно збагачувати свої моральні погляди і переконання, вести плідний гуманістичний діалог про феномен людини, її призначення, основи її моралі. Думка про те, що благо людини, створення гідних умов її повноправного матеріального та духовного життя повинно бути головною метою наших зусиль, – ця думка все більше підтверджується в системах різних світоглядів, і досягнення цієї мети спільними зусиллями важливіше, ніж світоглядні відмінності християнської моральності. Згідно з такою позицією, надзвичайно важливою є розробка шляхів і засобів духовного виховання дітей, створення курсів, спрямованих на виховання морально-етичних якостей особистості, звичайно, при загальній спрямованості навчально-виховного процесу на моральний розвиток. Слід також більше звертати увагу на єдність і цілісність педагогічного процесу, де виховна складова має посідати не менше значення, ніж освітня [6]. Від вибору змісту навчальних предметів, їх ціннісно-сміслового наповнення залежить формування світоглядних позицій дітей та молоді. Адже саме від вчителів, авторів підручників, науковців великою мірою залежить, чи зуміють вони в умовах глобальної трансформації суспільства розширити погляди дітей і в новому контексті зберегти як національні, так і релігійні цінності [15]. Наші здобутки та недоліки – це відображення нашого суспільства.

В загальному підсумку можемо констатувати факт того, що аналіз освітньої стратегії в Україні продемонстрував значні переваги в питанні інтеграції компонентів релігійного навчання в систему національної освіти, зокрема такий крок дозволив би зміцнити рівень духовного та морального стану громадян нашого суспільства, що в свою чергу, дало б нам в майбутньому покоління громадян, здатних зміцнити моральний дух нашої держави.

Література

1. Андрущенко В.П. Стратегія для освіти / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – № 3. – 2006. – С. 5–9.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга, 2004. – 384 с.
3. Вульфсон Б.Л. Стратегія розвитку образования на Западе на пороге XXI века / Б.Л. Вульфсон. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.
4. Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Л. Губерський, В. Андрущенко. – К.: «МП Леся», 2008. – 516 с.
5. Добротолубие. В 5-ти т. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1992.

6. Жуковський В.М. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки / В.М. Жуковський (ред.). – Острог, 2000. – 312 с.
7. Закович М., Колодний А. Освіта в контексті свободи совісті / М. Закович, А. Колодний // Релігійна свобода: гуманізм і демократизм законодавчих ініціатив в сфері свободи совісті (міжнародний і український контекст). Наук. щорічник; [за заг. ред. проф. А.Колодного]. – Київ, 2000. – С.97-100.
8. Зинченко В.П. Образование, культура, сознание / В.П. Зинченко // Философия образования для XXI века. – М.: Логос, 1992. – С.101-128.
9. Киприан (арх. Керн). Антропология св. Григория Паламы // Св. отцы и учителя Церкви в исследованиях православных ученых / сост., ред. А.И. Сидоров. – М.: Паломник, 1996. – С. VIII-LXXV.
10. Колодний А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст / А. Колодний // Релігійна свобода: науковий щорічник. – 2002. – №6. – С. 21-26.
11. Корсак К. Європейський простір вищої освіти і Україна у XXI столітті / К. Корсак // Вища школа. – 2005. – №1. – С. 47-56.
12. Кульчицький Б., Кульчицький Я. Християнство у системі орієнтирів соціальної активності людини / Б. Кульчицький, Я. Кульчицький // Київська Церква. – 2000. – № 5(11).
13. Левченко Т.І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція / Т.І. Левченко. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 656 с.
14. Ничкало Н.Г. Філософія сучасної освіти // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 14-17.
15. Овчаренко К.Ф. Сучасність та перспективи християнської етики в освітньому просторі України / К.Ф. Овчаренко // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2011. – [Спецвипуск]. – С. 481-489.
16. Особливості організації навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладах у 2009-2010 навчальному році [електронний ресурс]: за інструктивним методичним листом від Міністерства освіти і науки України / Лист МОН № 1/9-396 від 12.06.2009 року. – Режим доступу: <http://www.OSVITA.ua>
17. Синергия. Проблемы аскетики и мистики Православия / ред. Хоружий С.С. – М.: Изд. Ди-Дик, 1995. – 386 с.
18. Философия образования: состояние, проблемы и перспективы (Материалы “круглого стола”) // Вопросы философии. – 1995. – № 11. – С.3-34.

Аннотация. *Войтюк И.В. Морально-духовный потенциал религиозного воспитания в системе современного украинского образования.*

В статье анализируется проблема целесообразности включения религиозного воспитания в систему национального образования. Обсуждается вопрос общего духовно-нравственного состояния современного украинского общества.

Ключевые слова: *морально-духовный потенциал, религиозное воспитание, национальное образование, религиозное образование, моральные ценности, Homo rationalis.*

Summary. *Voytyuk I.V. Moral and spiritual potential of religious upbringing in the modern Ukrainian educational system.*

In this article the problem of the expediency of the religious upbringing inclusion into the national educational system is analyzed.

The question to the general spiritual-moral position of the modern Ukrainian society is raised.

Keywords: *moral-spiritual potential, religious upbringing, national education, religious education, moral values, Homo rationalis.*

Надійшла до редколегії 27.10.2011 р.